

Hacı Bektaş Veli Velâyet-Nâmesi ve Kerâmetleri Nasıl Yorumlanmalı?

How Should Hacı Bektaş Veli's Velâyet-Nâme and Kerâmet's Be Interpreted?

H. Dursun Gümüšoğlu

Sorumlu Yazar / Correspondence

Özet

Eserleri, hikâyeleri, atasözleri, şiiirleri doğru anlamının yolu dönemin tarihini, dilini, değer yargılarını, sorunlarını, sembolik anlatımlarını bilmek ile mümkündür. İnsanlara ders vermek, düşündürmek amaçlı bu hikâyeler kısa yoldan etkileyici ve düşündürücü anlatım yoludur. Özellikle XXI. yüzyılda keramet içerikli menkıbelerin anlatımı esnasında menkıbelerin sadece bilinen fizik kanunları yönünden mukayese edilerek düşünülmesi anlatılan hikâyelerin dinleyenler nazarında inandırıcılığına gölge düşürmektedir. Yedi yüzyıldan bu yana Hacı Bektaş Veli'nin yaşamı ve kerametleri halkın belleğinde son derece önemli bir yer tutmuştur. Onun kerametlerinin anlatılması gönül yaralarına merhem, ümitsizliklere ümit olmuştur. İçinde bulunduğumuz çağın iletişim imkânları, bilgiye çabuk ve kolay ulaşabilme nedenleriyle sorgulamaların da gündeme geldiği bilinmektedir. Bu makalede amaç, Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı XIII. yüzyılda hayvan haklarının, kadının toplumdaki yerinin ne olduğu, irfanın, ruhani yüceliğin yalnızca erkeklere ait istisnai bir durum olmadığı, diğer inançlardan olan insanlara bakış açısının, kendi emeği ile kazanmanın kutsallığının, mana insanının toplum içindeki davranış biçiminin, siyaset ile mesafenin ne olması gerektiğinin, bir dervişte bulunması gereken sabrın sınırlarına dair pek çok konuya nasıl baktığının ve ne mesaj verdiğinin incelenmesidir. Dönemin anlatım dili, toplumun değer yargıları göz önünde bulundurularak Velâyet-nâme adlı eserdeki keramet unsurları ve anlatılmak istenen zamanlar üstü düşünceleri irdelenmiş, nasıl anlaşılması gerektiği konuları işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Veli, Bektaşilik, Velâyet-Nâme, Keramet.

Abstract

The way to understand the works, stories, proverbs, and poems correctly is possible by knowing the history, language, value judgments, problems, and symbolic expressions of the period. These stories, which are intended to teach people a lesson and make them think, are a short way of expressing impressive and thought-provoking. Especially in the 21st century, in the narration of miraculous legends, comparing the legends only in terms of known physical laws reduces the credibility of these stories. For seven centuries, the life and keramet of Hacı Bektaş Veli have occupied an extremely important place in the memory of the people. Explaining his keramet became a cure for heartaches and hope for despair. In the age we live in, quick and easy access to information has made people question these stories more. In this paper, we examined Hacı Bektaş Veli's views on many issues and what messages he gave us in the 13th century when he lived: Animal rights, what should be the place of women in society, that wisdom and spiritual greatness are not an exception only to men, how he treats people of other faiths, the sanctity of earning with one's own effort, how the perfect human being should behave in society, what should be the distance from politics, the limits of patience that a dervish should have, etc. Considering the language of expression of the period and the value judgments of the society, the keramet elements in the work called Velâyet-Nâme and the transcendent thoughts that are intended to be explained will be examined, and how they should be understood will be discussed.

Keywords: Hacı Bektaş Veli, Bektashism, Velâyet-Nâme, Keramet.

Giriş

Türkistan'dan başlayıp Rumeli'ne kadar ulaşan pirlerin kerametlerini anlatan eserlere Velâyetname denmektedir. Bir bakıma Velâyetnameler; Türkistan, Horasan, Azerbaycan, Rum ve Rumeli sahasında faaliyet yürüten erenler etrafında gelişen olayları aktarırken aynı zamanda nasıl bir irfan ile donandıklarını da izah etmektedir. Velâyetnâmeler, velilerin menkıbelerini ihtiva eden eserlerdir. Peygamberler mucize, veliler ise keramet göstermektedir. Velilere bu kudret, Allah tarafından bahşedilmiştir. Ancak velilerin gösterdiği olağanüstülükler "keramet" peygamberlerinki ise "mucize" olarak adlandırılmaktadır (Şahin, 2018, ss. 87-112).

Tarikatların gelişmesi, yaygınlaşması ile müritlerin yetişmelerine katkıda bulunmak gibi gayelerle kaleme alınan velâyetnâmeler, velilerin, Kur'an ve hadis temeline dayanılarak anlatılan kerâmetleri ve kadim irfani devirlerin yadigârı bazı menkıbeleri de eklenerek zenginleşmiş eserlerdendir (Duran, 2010, s. 130).

Bu makalede amacımız, aradan yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı XIII. yüzyılda hayvan hakları, kadının toplumdaki yeri, irfanın, ruhani yüceliğin yalnızca erkeklere ait istisnai bir durum olup olmadığı, diğer inançlardan olan insanlara bakış açısı, kendi emeği ile kazanmanın kutsallığı, mana insanının toplum içindeki davranış biçiminin nasıl olması, siyaset ile mesafesinin ne olması gerektiği, bir dervişte bulunması gereken sabrın sınırlarına dair pek çok konu hakkında verdiği mesajlar işlenmiştir. Bundan dolayı amacımız bu konularda inanç değerlerini kapsayacak şekilde, bir düşünce penceresi açmak, kerametlerin yazılı anlamı dışında başka nasıl açıklanabileceği yönünde bazı tespitleri paylaşmaktır. Kerametleri, sembolik anlatımlarla yorumlayacağımız gibi; bazılarının, keşif, yakaza veya manada görme gibi ruhani deneyimler olarak kabul ederek cevaplamaya çalışılması da yanlış olmayacaktır.

Sembolik anlatım bir duygu, düşünce ve inancın daha etkili bir şekilde aktarılabilmesi için bir başka simgede somutlanarak anlatılmasıdır. Bu anlatım tarzı kısa, öz ve etkileyici bir anlatım yöntemidir. Bir anlamda sembolik anlatımlar kapalı, hatta zaman zaman da şifrelidir. Bu yüzden de onların dünyasının deşifresi kolay olmamaktadır. Felsefi arka planı olan bu metinler, kendini kolay ele vermeyen, derinlikli ve çok katmanlı bir biçimle var olur (Tosun, 2020).

Simgesel anlatımın daha çok metafizik, mistik âlemde kullanım alanı bulduğunu söyleyebiliriz. Çünkü dinler, gizem, örtük işaretler, imalar yanında pek çok soyut kavramı bünyesinde barındırırlar. Dış dünya yanında insanın iç dünyasına, kalbine yönelen ve onu öteye çağıran din, elbette sembolik dile ihtiyaç duyacaktır. Çünkü manevi âlem, bâtınî dünya, cennet, cehennem, keşif, ruh kavramlarını didaktik bir dille tanımlamak, izah etmek kuşkusuz zordur (Tosun, 2020).

Kültürlerin, inançların, düşüncelerin aktarılmasında mecazî anlatım önemli bir yer teşkil etmektedir. Topluma hitap edilirken anlatılmaya çalışılan konuya bir atasözü, bir dörtlük, bir fıkra veya bir menkıbe ekleyerek anlatılması hâlinde dinleyenler tarafından daha rahat anlaşılmakta ve

hafızalarda kaldığı görülmektedir. Fabl denilen edebi türlerdeki kurt ile kuzu, aslan ile fare, tilki ile karga gibi hayvanların konuşmalarını içeren hikâyeler halkın kültür dünyasında önemli bir yer tutmaktadır.

"Fabil türü sembolik bir dille anlatımlar her dönemde güncelliğini korur. *Kelile ve Dimne*, *Tûtnâme*, Doğu edebiyatının en önemli hikâyeleridir. Doğu hikâyelerindeki sembolik anlatımda kullanılan en önemli motifin kuş olduğunu görüyoruz. Kuş, kuşdili anlatımının çıkış noktası kuşların dilini bilen Hz. Süleyman'dır. İbn Sînâ'nın *Risâletü't-Tayr*'ı, Ahmed Gazâlî'nin *Risâletü't-Tuyûr*'u, Necm-i Râzî'nin *Risâletü't-Tuyûr*'u, Ferîdüddîn Attâr'ın *Mantıku't-Tayr*'ındaki hakikat kuş sembolüyle hikâyeleştirilmiştir.

Bunların en ünlüsü hiç kuşkusuz Ferîdüddîn Attâr'ın *Mantıku't-Tayr*'ıdır. Attâr burada hakikat arayıcılarının yolculuğunu anlatır. Hüdhüd kuşu öncülüğünde padişahları olmasını istedikleri Sîmurg'u bulmak için Kafdağı'na doğru yola çıkan kuşlar, Sîmurg'a bakınca orada sadece kendilerini, kendilerine bakınca da orada Sîmurg'u görürler. Yani Sîmurg bizzat kendileridir: Çünkü Sîmurg otuz kuş demektir. Hikâyede, ruhun yolculuğu, tasavvuftaki seyr ü sülûk, vahdet-i vücûd konuları sembolik bir dille hikâyeleştirilir. Alegorik bir hikâyenin sembolize ettiği tasavvuf inancı, sembolik anlatımın imkânlarıyla müstesna bir esere dönüştürülür." (Tosun, 2020).

Ömer Hayyam bir rubaisinde:

*Bir put der ki kendine tapana
Bilir misin niçin taparsın bana?
Sen kendi güzelliğine vurgunsun
Ben ayna tutar gibiyim sana*

sözleriyle benzer bir düşüncüyü yine sembollerle ifade etmektedir (Eyuboğlu, 1998, s. 93).

Bu makalemizde kerametleri inkâr etmek gibi bir amacımız söz konusu değildir. Sadece her dönemin geçerli bir anlatım dili olduğunu, günümüz değer yargıları ve kabullerinden yola çıkarak geçmişte olması muhtemel kabullere yorum getirmektir. Örnek vermek gerekirse Seyyid Ali Sultan, Çimpe Kalesi'nin fethi sırasında kale önünde gelir, menkıbeye göre bir nâra çeker, kerameti ile kalenin duvarları dört parça ayrılır ve fetih gerçekleşir. Hâlbuki o tarihlerde o yörede büyük bir deprem olduğu; bu kalenin o tarihlerde yıkıldığı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Allah'ın nimetinin insanın önüne çıkarttığı imkânlar, gazabının da kazalarla olduğunu unutmamak gerekir. Kerametleri, sembolik anlatımlarla yorumlayacağımız gibi; bazılarının, keşif, yakaza veya manada görme gibi ruhani deneyimler olarak cevaplamaya çalışılması da yanlış olmayacaktır.

1. Hacı Bektaş Veli'nin Kerametleri ve Anlam Dünyası

Yedi yüzyıldan bu yana Hacı Bektaş Veli'nin yaşamı ve kerametleri halkın belleğinde son derece önemli bir yer tutmuştur. Böylelikle halkın gönül yaralarına merhem, ümitsizliklerine ümit ve yaşama sevinci olmuştur. Ancak, yirmi birinci yüzyılda bu çeşit keramet içerikli menkıbelerin anlatımı esnasında menkıbelerin sadece bilinen fizik kanunları yönünden mukayese edilerek düşünülmesi, anlatılan hikâyeleri dinleyenlerin nazarında

inandırıcılığına gölge düşürebilmektedir. İçinde bulunduğumuz çağın iletişim imkânlarıyla, bilgiye çabuk ve kolay ulaşabilmektedir. Bu nedenlerle sorgulamalar da derhal gündeme gelmektedir. İşte birkaç örnekle anlatmaya çalıştığımız menkıbelere farklı bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, bu menkıbelerin ne kadar derin manalar içerdiğini ve önemli mesajlar verdiğini görmekteyiz. O, insanları kerametlerle uyuşturmaya çalışmamıştır.

"İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır",
 "Bir olun, iri olun, diri olun",
 "Edeb urbasını sırtınızdan çıkartmayınız",
 "Eline diline, beline sahip ol"
 "Biz dile ve söze bakmayız; öze ve hale bakarız"
 "Âlimin sohbeti, cahilin ibadetinden daha faydalıdır."
 "Kimsenin ayıbını arama; kendi ayıbını görür ol"
 "Sevgi ve acıma insanlık; hiddet ve şehvet ise hayvanlık vasfıdır"
 "Konuşmada acele etme; doğruyu söylemekten geri durma"
 "Kimsenin ayıbını arama; kendi ayıbını görür ol"
 "Konuşmada acele etme; doğruyu söylemekten geri durma"
 "Aşkın ateşinde yananlar; bir daha yanmazlar"
 "Özünde ve sözünde temiz olmayanların, imanı tam değildir"
 "Allah ile gönül arasında perde yoktur" (Noyan, 1998, s. 99).

sözleri tartışma gerektirmeyecek kadar değerli sözlerdir. Bektaşî ariflerine göre büyük keramet ise ilmi keramettir. Hacı Bektaş Veli bu sözleriyle zaten dini, inancı, insanlığı, toplumsal barışı, barış içinde bir arada yaşamanın nasıl olması gerektiğini bu kadar özet bir şekilde anlatması yaşamıyla örnek olması kerametlerin en büyüğüdür. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da maddi ve manevi yönden sarsılan Türk toplumuna örnek yaşamı ile canlılık ve moral kazandırmış, Osmanlı Devleti'nin kıl çadırdan çıkarak üç kıtaya hükmeden bir imparatorluk haline gelmesinde etkili olmuştur (Duran, 2022, ss. 741-742).

Zahiri nazarda bir kişinin bilgisinin çokluğu ve önemi velayet mertebesine ulaştığının delili olarak görülmez. Mutlaka doğaüstü bir şey yapmış olması, suda batmaması, geleceğe dair bilinmesi mümkün olmayan şeyler hakkında bilgi vermesi, ölüyü diriltmesi gibi yeteneklerinin olması gerektiğine inanılır. Peygamber Efendimiz için bile sıradan insanlar gibi yiyip içiyor çarşıda pazarda dolaşıyor deniliyor ve bir peygamberin böyle olmaması gerektiği söyleniyordu. Yine bütün olup bitene zahiri ve sebepler dairesinde bakıldığında suyun hangi toprak yapısında daha yüzeyde olduğunun bilinmesi mümkün değilken bu konuda eğitim almış veya bilgisi olan birisinin suyu bulmuş olması dönemin yaşam algısına göre keramet olarak yorumlanması gayet doğal bir durumdur.

Günümüzde bilimsel konular bile somut bir örnekten yola çıkarak anlatılınca insanların kafasında şekillenir ve anlaşılır bir hâle gelir. Bu nedenle bazen saatlerce sürecektir uzun anlatımlar yerine bir atasözü, fıkra, bir dördlük, konunun herkes tarafından kabulüne ortak bir noktada buluşulmasına vesile olmaktadır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en büyük özelliklerden birisi de şüphesiz ki iyiler arasında daha iyisini, kötüler

arasında daha az zarar verebilecek olanı tercih edebilecek şuurlu bir varlık olmasıdır. Doğru düşünebilmek ise bilginin çokluğu ve mukayese edebilme yeteneği ile mümkündür. Görünmeyi anlayabilmek ancak görünenden yola çıkarak kavrayabilmek ile mümkündür. Devamlı soyut anlatımlarla yapılan öğretim biçimi başarıya ulaşmaz, inandırıcılığı da olmaz. Bunun yerine soyut düşünceleri somut örneklerden yola çıkarak kavratmak mümkündür. Örneklerle anlatılan bilgiler akılda daha kalıcı olur. Akıl kabul ederse, kişide merak uyanır, bilmediklerini bilmeye çaba sarf eder.

Sonuç olarak İsrâ Suresi 21. ayetinde *"Bak nasıl, kimini kimine üstün kıldık!"* buyurulmaktadır. Günlük yaşamda çevremize baktığımızda insanların ilgi alanları, yetenekleri, sorunlara çözüm önerileri ve bakış açılarının son derece farklı olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda düşünülünce Hacı Bektaş Velî'nin yaşamı, sözleri ve kerametlerini de dönemin şartları açısından değerlendirmek gerekir.

1.1. Lokman Perende'nin Dergâhında Hacı Bektaş'ın Yanındaki İki Kişinin Kim Olduğuyla İlgili Menkıbe

Babası Hacı Bektaş'ı, Şeyh Lokman Perende'ye 'ilim öğrenmesi' için verdi. Lokman Perende derse başlayınca Hacı Bektaş sonunu söylüyordu. Bir gün Lokman Perende, Hacı Bektaş'a ilim öğretmek için dışarıdan geldiğinde içeride nurânî iki kişinin, Hacı Bektaş'ın iki yanında oturduğunu, yüzlerinin nurundan okulun aydınlandığını ve Hacı Bektaş'a, Kur'an öğretmekte olduklarını görür. Bunların kim olduğunu sorduğunda:

"Benim sağ tarafımda oturan gerçeklerin ve resullerin efendisi iki cihanın güneşi, Hazret-i Muhammed Mustafa sallâ'llâhu 'aleyhi ve selemdir. Sol tarafımda oturan velâyet kutbu, Kevser şarabının sâkisi, Allah'ın aslanı, müminlerin emiri, Aliyyü'l-Mürtezâ'dır (R.A.). Birisi zâhir ilminden, birisi de bâtın ilminden, bana Kur'ân'ı bildirmeye gelmişlerdir" demektedir (Duran & Gümüşoğlu, 2010, ss. 77-79).

Allah ayetlerini peygamberleri vasıtasıyla bildirmiştir. Bu bildirilenler düşünce, tefekkürle yaşama uygulanır. Ayetler, uygulama sırasında peygamberden sonra gelen velilerin, ariflerin güncel yorumları ile anlam kazanır.

Hünkâr'ın solunda Hz. Ali, sağında Hz. Peygamber oturduğuna dair sözlerinden, Lokman Perende her ne kadar kendisinin hocası olsa da Hünkâr'ın düşünce, keşif, ruhani mertebesinin potansiyel olarak hocasından daha üstün olduğu anlamı çıkarılabilir. Bu durum Hünkâr'ın bâtındaki yani gönül dünyasındaki yüceliğine işaret etmektedir. Aynı zamanda Hazret-i Muhammed'in gösterdiği, Hazret-i Ali'nin de bizzat uyguladığı şeyleri Hacı Bektaş Velî'nin uyguladığı ve onların on üçüncü yüzyıldaki temsilcisi olduğu anlamı çıkmaktadır.

Bazen birine baktığımızda, saniyelik süre içinde orada olması mümkün olmayan bir kişiyi o imiş gibi görebilirsiniz. İkinci baktığınızda aynı kişi olmadığını fark edersiniz. İlk gördüğünüzü o olarak kabul ederseniz keramet gerçekleşmiş demektir.

Bu durumun göz yanılması veya bir çeşit hologram ile ifade edilmesi de düşünülebilir. Aklımıza gelen bir şeyin aynı anda gerçekleşmesi, aklımızdan geçirdiğimiz bir kişinin hemen o anda bizi telefonla araması gibi günümüz tabiriyle telepati ile ifade edilen bir durumun varlığı pek çoğumuz tarafından yaşanmaktadır.

Velâyetnâme’de “Lokman Perende’nin Hacı Bektaş ile Kâbe’de birlikte namaz kıldığı, namaz bitince Hacı Bektaş’ın aniden kaybolduğundan bahsedilir.” (Gölpınarlı, 1958, s. 7).

Başka bir menkıbede ise Hacı Bektaş Veli’nin, Bedahşan ülkesine gitmek için Ahmet Yesevî’nin elini öpüp gözden kaybolduğu şahin gibi süzülüşünden söz edilir (Gölpınarlı, 1958, s. 10). Bu menkıbede de başka bir kuş sembolü ile değil de özellikle şahin gibi süzülmesi hedefine odaklanması ve kararlılık ifadesi olan bir kuş sembolünün kullanıldığını görüyoruz.

1.2. Hünkâr’ın Dergâhta Su Çıkartmasına Dair Menkıbe

Lokman Perende’nin mektebinde su yoktu. Hünkâr, dergâha gelenlerin su sıkıntısı çekmesi üzerine keramet gösterip suyun çıkmasını sağlar ve böylelikle çevresinde şaşkınlık ve takdir uyandırır (Gölpınarlı, 1958, s. 102). Dergâhın içinde su çıkartması menkıbesinin, bir keramet unsuru olarak nitelendirilmesi doğal bir durumdur. Fakat Hünkâr’ın sıradan bir köylü olmadığı, bir bey çocuğu olduğu ve iyi bir eğitimden geçtiği de bilinmektedir. Suyun nasıl bir toprak yapısından çıkabileceği ilmini Hacı Bektaş Veli’nin ailesinden, yakınlarından veya aldığı eğitimden dolayı bilmiş olması ihtimal dâhilindedir.

Mesela hiç su olmayan bir yerde su bulmanın bilimsel yolu, toprak kalitesini bilmektir. Kireç taşının olduğu yerlerde genellikle toprak yarıklı ve çatlaklı yapı gösterir. Bu bölgelerde su yüzeye yakındır. Kısa bir çalışma ile su çıkarılabilir. Ayrıca bulunduğu kuru bir alanın belirli yerinde yeşillik varsa onu besleyen su da olabileceği düşünülebilir. Bunları Hünkâr biliyor olmalı ki “İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır”, “Hiç kimsenin incitmesinden incinmeyen kişi kurtulmuştur. Karşısındaki incitilmeyi hak etse dahi onu incitmeyen cömerttir, yiğittir.” buyurmaktadır. Bâtını bir bakış açısıyla yorumlarsak tasavvufta su ilahi feyzi sembolize eder. Suyun mektepte çıkması da Tanrı’nın “El-âlîm” esmasının Hünkâr’da zuhur etmesindendir.

Aynı menkıbenin devamında Bektaş’ın henüz küçük bir çocuk olup suyu çıkartmasına şaşırırlara Lokman Perende, onun bir veli olduğundan suyu çıkartabildiğini, Kâbe’de namaza durup farzları kıldığında kendisiyle birlikte Hünkâr’ın da orada görünüp namaz kıldığını ve sonra hemen kaybolduğunu belirtmektedir. Buna karşılık olarak, Horasan erenleri onun küçük bir çocuk olduğunu ve böyle bir kerametinin olamayacağını belirtmişlerdi. Lokman Perende de “Bizim neslimizde böyle işaretler görünmesinde, şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü bu, Allah’ın bize bir lütfudur” diye cevap verir. Erenler ise “Eğer gerçekten velilerin şahı, Ali’nin sırrıysan delillerini göster, görelim, biz de inanalım.” dediler (Duran & Gümüšoğlu, 2010, s. 91). Bunu duyan Hacı Bektaş Veli, avucunu açtığında, avucunun içindeki hoş yeşil ve nurani beni gördüklerinde ona

inandılar çünkü aynı yeşil ben, Hazret-i Ali'nin avucunun içinde de vardı. Bu anlattığımız menkıbe ise şu şekilde yorumlanabilir.

Yeşil renk hayatı, diriliği, aydınlığı ve sonsuz devriyeyi ifade etmektedir. Bir ağacın yaprakları yeşilse o; çiçek, meyve ve tohumlarla sonsuz hayata evrilebilecek demektir.

Hazret-i Ali'nin elindeki yeşil renk, ilahi feyzi ifade etmektedir. Bu ilahi feyzin ise silsile yolu ile Peygamberimizin ve Hazret-i Ali'nin manevî emanetlerinin XIII. yüzyıldaki taşıyıcısı ve temsilcisinin Hacı Bektaş Veli olduğu anlamına gelmektedir.

Bunun yanı sıra Hünkâr'ın avucunda yeşil ben olması da aynı şekilde canlılığın, diriliğin sembolik bir anlatımıdır. Bu yeşil benin, nurlu kaynağın avuç içinde olması da ayrı bir öneme sahiptir. Günlük yaşamda tutma, kaldırma, yeme içme, dokunma hissi, sevgiyi belirtme, her şey elin içi ile yapılır. Yani avuç içi kutsaldır. Unutmayalım ki eskiden büyüklerimize sevgi ve saygının ifadesi olarak elinin içi öpülürdü. Muhtemelen çevre etkisiyle zaman içinde bu gelenek de unutulmuştur.

1.3. Susam Yapağı ve Dâr-ı Çeç Üzerinde İki Rekât Namaz Kılmak

Yine başka bir menkıbede, Hacı Bektaş Veli'nin velayetine inanmayanlara, kim susam yapağı üzerinde iki rekât namaz kılsa onu mürşid olarak kabul ederiz denilmesi üzerine, Horasan Erenleri buna gülerek, "Eğer siz bu söylediğinizi yaparsanız hepimiz sizi mürşid kabul edip, bağlarız" diye cevap verirler (Duran & Gümüşoğlu, 2010, s. 95). Bunun üzerine Hünkâr susam yapağı üzerinde iki rekât namaz kılınca diğerleri ona bağlanırlar. Kısaca aktardığımız bu menkıbede bilinen fizik kanunlarına göre böyle bir şey olmayacağı kesindir. Fakat burada anlatılan menkıbeyi, Hünkâr'ın dünyaya ait hiçbir ağırlık taşımadığı ve tamamen madde âleminden sıyrılarak mana âlemine geçtiği şeklinde yorumlanabilir. Hiçbir buğday tanesini yerinden oynatmadan dâr-ı çeç üzerinde namaz kılması menkıbesinde verilmek istenen mesajın da aynı olduğu görülmektedir.

1.4. Kırk Gün Bevl ü Hades Etmeden Oruç Tutmak

Velayetname'de Hacı Bektaş Veli, Kudüs yakınlarında Davut Peygamber'in türbesine gelir. Orada bulunan erenlerle sohbet sırasında beraberce çileye girmeyi teklif ederler. Hazreti Hünkâr onlara:

"Kadınca çile mi, erkekçe çile mi çekelim" der. Oradaki erenler "Kadınca çile nedir, erkekçe çile nedir?" dediler. Hazret-i Hünkâr "Kadınca çile, kırk gün yemek yemeden, su içmeden ibadet etmektir. Bunu herhangi bir kadın da yapabilir. Erkekçe çile ise kırk gün boyunca ibadet edip her gün bir öküz yahnisi yiyerek su içmeden ve tualete gitme ihtiyacı da hissetmemektir." dedi. Hünkâr'dan bu sözü duyan erenlerin hepsi şaşırdılar, "Erenler şâhı o erkekçe dediğin çileyi biz çekemeyiz, gücümüz ona yetmez" dediler (Duran & Gümüşoğlu 2010, ss. 197-198).

Hünkâr, çile-i zenân denilen kırk gün yemek ve içmekten uzak durarak çilede olmanın, ibadet etmenin herkes tarafından

yapılabileceği, asıl maharetin çile-i merdân denilen yiyerek, içerek tuvalete çıkılmaması olduğuna belirterek çileye girer. Böylelikle çevresi tarafından büyüklüğü kabul edilir. Bu şekildeki oruçtan kastedilen, Hünkâr'ın yediklerini nur haline getirmesi, ilahi feyze dönüştürmesi, nefsinin bu haldeyken kontrol edebilmesidir. Belirli sürelerdeki tutulan oruçların nefsi terbiye ettiği bir gerçektir. Perhiz yapan herkes kilo verebilmektedir. Fakat asıl marifet verdiği kiloları tekrar almamak, mevcut kiloyu muhafaza etmektedir. Burada yemek ve içmek serbest olmasına rağmen tuvalet ihtiyacı olmaması da sembolik anlamda benzer bir şeyi ifade etmektedir. Asıl anlatılmak istenilenin yenilen ve içilenlerin nura çevrilmesi, ilahi feyze dönüşmesi gerektiği olarak algılanması daha isabetli olacaktır.

Konuyla ilgili Hacım Sultan *Menâkıbnâmesi*'nde "Hacım Sultan, bir tepenin üzerinde tek ayağı üzerinde kırk gün boyunca yemeden içmeden riyazatta bulunur" sözleri geçmektedir (Gülerer, 2014, s. 247).

Ebû'l-Vefâ *Menâkıbnâmesi*'nde, Şeyh Ebu'l Vefa'nın müridi Recep Vasîfî "riyazetteyken haftada bir gün iftar ederek oruç tutar." ve Şeyh Muhammed Lübnanî, de "bir hafta geçmiş olmasına rağmen hiç yemek yemezdi." şeklinde ifade edilmektedir (Gümüšoğlu, 2019, s. 194).

Velâyetnâmelerde Hacı Bektaş, Hacım Sultan ve erenlerin riyazette kırk güne varan süre oruç tutup, iftar etmedikleri ilgili bilgilerle karşılaşılmaktadır. Bu riyazat yöntemi âdeta dönemin değer yargıları durumundadır. Dönemin şartları refah ve huzur anlayışları göz önüne getirdiğimizde önümüze şöyle bir tablo çıkar. Öncelikle o dönemin insanların tüm yaşamları, dağda bayırda, tarlada veya hayvanlarının arasında geçmekteydi. Çocuklarını iyi okulda okutmak, geleceklerini garantiye almak, yazlık, kışlık ev sahibi olmak, şu veya bu marka araba sahibi olmak, yaz tatili yapmak ve benzeri gibi günümüze ait standartların olmadığı gibi doğal ortamlarında stresi artıracak bir etken de bulunmamaktaydı. Hastalık, salgın veya savaş gibi riskleri teslimiyet ile gönüllerinde halletmişlerdi. Bu insanların nefsinin terbiye etmeye çalışmaları ancak çilehanelere girerek ve riyazat yaparak mümkün olabiliyordu. Aşağıdaki Bektaşî fıkrası konuya günümüz açısından yorum getirmektedir.

"Ali Cever Derviş, Haşim Baba'ya sorar:

-Babaerenlerim, pek çok tasavvuf ehli hatta Hünkâr bile çileye girmiş, bizim de girmemiz gerekmez mi? Haşim Baba da der ki:

-Yirminci yüzyıldayız; trafik çile, eğitim çile, sağlık çile, senet-çek ödeme çile, insanı şehvete ve maddeye yönlendiren bu kadar çok unsur varken başka çileye gerek var mı?" (Gümüšoğlu & Cılga, 2017, s. 87).

Dolayısıyla bu yöntemi seçmelerinde içinde bulundukları sosyal, kültürel şartlarla insanların velilerde beklediği ve görmek istediği standartlar açısından da menkıbeleri değerlendirmek gerekir. Dilden dile aktarılmış olan menkıbeleri daha sonra kaleme alanların muhtemel duygusal yaklaşımlarının da olabileceğinin göz ardı edilmemesi gerekir.

1.5. Fatma Bacı'nın Velâyeti

Fatma Bacı, Hacı Tuğrul, Karaca Ahmet'in muhabbette bulunduğu bir esnada sadece Fatma Bacı ayağa kalkar ve üç sefer "*Aleyküm selâm, aleyküm selâm, aleyküm selâm*" diye cevap verir. Orada bulunanlar "*nedir? ne oldu?*" diye sorunca "*Anadolu'ya güvercin donunda bir er geldi. O selâm verdi. O'nun selâmını aldım*" der (Duran & Gümüšoğlu, 2010, s. 203).

Bu menkıbeye, eğer fiziki olarak bakarsanız olay masalsı bir anlatım gibi gelir. Ama bunun perde arkasını merak eder, başka türlü bir gözle bakarsanız; o ortamda "*erliğin, erkeklikte-dişilikte değil, kişilikte olduğu*" anlaşılır. Yani kadının toplum içinde olması gereken saygın yerini ifade eder. Avrupa'da kadınların XX. yüzyılın ortalarına yakın dönemlerde ancak oy kullanmaya başladığını göz önüne aldığımızda, o yüzyılda kadının yerine dair ne kadar önemli bir mesaj verildiği açıkça anlaşılacaktır. Ayrıca erliğin, olgunluğun, ruhani yüceliğin erkeklikte, dişilikte değil kişilikte olduğu mesajının da anlaşılması gerekir.

1.6. Hünkâr'ın Güvercin Donuna Girmesi

Hünkâr'ın Anadolu'ya güvercin donunda gelip Hacı Tuğrul'un da doğan suretinde onu karşılaması ile ilgili çok bilinen menkıbe şu şekilde yorumlanabilir. Güvercin barışı ve masumiyeti, doğan ise yırtıcılığı; bir anlamda kavgacı kimliği sembolize eder. Bu iki zıt kimlik ise tasavvufî açıdan celâl ve cemâl esmalarını ifade etmektedir. 15. yüzyılda yapılmış olan tabloda Hacı Bektaş Veli'nin kucağında aslan ve ceylan olması da bu iki esmanın kendisinde toplandığı, şeklinde yorumlanabilir (Demirtaş, 2020, s. XII).

1.7. Türk Kadınında Kaç Göç Olmadığı

Hacı Bektaş Dergâhı'na gelen misafirleri İdris ile Kadıncık karşılar, onları ağırlardı. Onlara sofraya açar, bal ve yoğurt yedirerek ikramda bulunurdu (Duran & Gümüšoğlu, 2010, s. 293). Bu menkıbeden de 13. yüzyılda inanç yönünden kaç-göç, kadını kafes arkasına gizleme, tahrik unsuru olarak görme olmadığı anlaşılmaktadır.

Başka bir menkıbede; Ahmet Yesevî, Hünkâr'ı Anadolu'ya gönderirken onu Anadolu Erenlerinin başı yapmak ister. Güvercin donundaki Hünkâr'ı, Hacı Tuğrul doğan suretinde karşılarlar ve Anadolu'ya sokmak istemezler. Erenlerin çerağlarının sönmesi ve tekrar yanmayıp etrafını aydınlatamaması da Anadolu erenlerinin insanları eskisi gibi etkileyememesi ve otoritelerinin sarsılması olarak yorumlanması yanlış olmayacaktır.

1.8. Teknede Hamurun Artması

Hünkâr'a ekmek ve yağ veren gelinin ekmek teknesinde ekmeğin sıra dışı şekilde artması, Hünkâr'ın "*artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin*" hayır duası sonunda olmuştur (Duran & Gümüšoğlu, 2010, s. 247). Hiçbir beklenti olmadan Allah rızası için yapılan tüm paylaşımlar, hem karşımızdaki insanı mutlu eder hem de yaratanın hoşuna giden bir durum olduğu için berekete vesile olur. Evinizde bereketin eksik olmasını

istiyorsanız paylaşınız mesajı verilmektedir. Halk içinde “Her olayı hayır bil. Her geceyi kadir bil, her geleni Hızır bil” sözünden dolayı her an paylaşımına hazır olmak gerektiği mesajı verilmektedir.

Yukarıda yer alan ifadelerden anlaşılacağı üzere az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma Hacı Bektaş *Velâyetnâmesi*’nde bir avuç unla kırk gün ekmek pişirilmesi, küçük bir kazanla bütün bir halkın doyurulması, küpün ağzına kadar yağ dolması (Duran & Gümüšoğlu, 2010, s. 247); Hacım Sultan *Velâyetnâmesi*’nde ermişin ağaca asılı sofrasının kırk yıl boyunca insanları doyurması (Gülerer, 2014, s. 462); Abdal Musa *Velâyetnâmesi*’nde ermişin önüne bırakılan incirlerin bereketlenmesi (Güzel, 1999, s. 146); Kaygusuz Abdal *Velâyetnâmesi*’nde, adı geçen ermişin sofrasındaki ekmek ve söğüşün kırk kişiyi doyurması, keşkülündeki yağ ile balın kırk gün boyunca kırk kişiyi doyurması ve keşkülünün ne kadar yağ ve bal konsa da dolmaması, (Güzel, 2021, s. 1157); Şeyh Ebu’l Vefa *Menâkıbnâmesi*’nde, ermişin bütün bir kavmi doyuracak büyüklükte balık avlaması (Gümüšoğlu, 2019, s. 200) aynı mesajın farklı zamanlardaki ifadeleridir.

Velilerin bolluk ve bereketle ilişkilendirilmesi, birçok menâkıbnamede aktarılmakla birlikte Hacı Bektaş Veli ve ardıllarının Velayetnamelerinde de yer almaktadır. Hacı Bektaş Velinin de un, ekmek ve tahılı bereketlendirdiği aktarılmaktadır (Kurum, 2021, s. 280).

1.9. Hünkâr’ın Eğilen Duvarı Düzeltmesi

Menkıbede Kadıncık Ana namazdayken duvar eğilir, Hünkâr’ın altında kalmaması için hatırlattığında; Hünkâr’ın dur işaretiyle duvar durur (Duran & Gümüšoğlu, 2010, s. 275). Kadıncık Ana, duvarın bu şekilde durup durmayacağını sorduğunda; kıyamete kadar bu şekilde durur cevabını verir.

Bu olayı zahiren yorumlayacak olursak bir deprem anına denk gelmiş ve yıkılmamış olacağı düşünülebilir. Fakat menkıbedeki duvar sembolünü Bektaşî arifleri sosyal düzen, hukuk ve dinin genel kuralları olarak yorumlarlar. Dolayısıyla bu menkıbede, yıkılmak üzere olan Anadolu’daki dirlik düzeni tekrar ihya etmesiyle kıyamete kadar bu inancın yaşayacağı anlatılmak istenmektedir. Kehf Suresi 77. ve 82. ayetlerde yıkılan duvarın tamir edilip yapılması yani Hızır’ın doğrultmasında da yine adaletin doğru tecellisi ve yetimlerin mallarının kendilerine ulaşabilmesi çabası söz konusudur.

1.10. Said Emre’nin Yüz Yirmi Gün Çilede Kalması

Başka menkıbeye göre Hacı Bektaş Veli, Said Emre’yi günahlarının giderilmesi için küçük bir leğene koyar üstünü örter, kırk gün kaldıktan sonra örtüsü açılır. Said leğenin içinde görünmez. Hünkâr’ın isteği üzerine örtüyü tekrar örterler. Kırk gün sonra örtüyü açarlar, leğenin içinde küçük bir çocuk gibidir. Tekrar örtüyü örterler, kırk gün sonra açtıklarında Said’in eski hâlini almış olduğunu görürler. Hünkâr’ın emriyle leğenden çıkartırlar bundan sonra yüzü hoş bir hâl alır (Duran & Gümüšoğlu, 2010, s. 595). Kırk sayısı tasavvufta bütünlüğü olgunlaşmayı ifade eder. Suda kırk gün kalması sembolüyle anlatılmak istenen ise ilahi yolda, âşıklık, muhiplik, dervişlik

veya çıraklık, kalfalık, ustalık gibi eğitim aşamaları olarak değerlendirilebilir. Sait Emre'nin hamlıktan olgunluğa doğru gidişinin süreci ifade edilmektedir. Önceleri Hünkâr'ı öldürmeye bile kastettiği bilinen bu kişi zaman içinde tamamen değişmiş, Hazret-i Pir'in *Makâlât* adlı eserini Arapça'dan Türkçe'ye çevirerek insanlık âleminde büyük bir hizmette bulunmuştur.

1.11. Hünkâr ve Çoban İbrahim'in Koyunları

"Çoban İbrahim koyunlarını otlatırken Hünkâr'ın yakınına gelmesinden sonra koyunlar velâyet kokusunu aldılar. Birbirlerine yaklaşıp meleşmeye başladılar. Çoban koyunların önüne geçince, onları çevirmeye ne kadar çalıştıysa da döndüremedi. Bir tarafı çevirince, koyunların kalan kısmı Hünkâr'ın arkasından gitmekteydi. Çoban ne yaptıysa başarılı olmadı. Bu koyunların böyle yapmasında bir sebep olmalı diye içinden geçti. Bu gelen kişi evliyadandır, benim şu koyunlar kadar aklım yok diye düşündü. Yetişt, ellerine ayaklarına kapandı 'Ey gerçek er bu fakire de himmet edin safa nazar kılın' dedi. Hünkâr, bir yere oturdu, 'Çoban adın nedir?' dedi. Çoban, 'Adım İbrahim Hacı'dır' diye cevap verdi. Hünkâr başındakini çıkartmasını istedi. Çoban geyik derisinden yapılmış olan börkünü çıkartıp Hünkâr'a verdi. Hünkâr, onu tek birleyip tekrar başına giydirdi. Gözünü sığadı, sırtını eliyle dua ederek sıvazladı. Erin bakışı ılaştır, kara toprağa baka altın olur. O anda İbrahim Hacı nasibini aldı, gözündeki perdeler kalktı, velâyet mertebesine ulaştı." (Duran & Gümüsoğlu, 2010, s. 227).

Bu menkıbede iki öge dikkatimizi çekmektedir ve şöyle yorumlanabilir. Birincisi, koyunlar Hünkâr'daki sevgi dolu yüce gönüllülüğü hissettikleri için ona yaklaşmak istemişlerdir. Hayvanlar sahibi ve ona sevgi ile yaklaşanı kendilerine zarar vermeyenlere karşı yaklaşmak ve kendilerini sevdirmek isterler. Bir yakınının kedi veya köpeği sizi bir kez tanır ve sevdiğinizi zarar vermeyeceğinizi bilirse oldukça uysal davranır. Koyunlar sürü halinde yaşadıkları için suya bir tanesi atladı mı diğer koyunlar da atlarlar. Muhtemelen lider durumundaki bir koyun ve koçun Hünkâr'a yaklaşması, diğerlerinin de etrafını sarması, sürü yapısını bozmaması nedeniyle olabileceğini düşündürmektedir. Köpeklerin kötü niyetli insanlara daha çok havladığı, halk içinde dile getirilen bir durumdur. Ayrıca atların, köpeklerin, kuşların deprem olmadan hissettikleri kaçıştıkları hırçınlaştıkları bilinmektedir. Bu menkıbenin ikinci ögesi de Çoban İbrahim'in koyunlardaki bu farklılığı görüp koyunlar kadar düşünemedim onun erenlerden olduğunu anlayamadım diyerek tacını tekbirletir.

1.12. Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin Kış Günü Sarı'ya Elma Toplamasını Söylemesi

"Sulucakarahöyük'ün yakınında bir elma ağacının dibine vardılar. Hünkâr, 'Sarı, canımız meyve ister çık şu elma ağacından elma indir de yiyelim' dedi. Hâlbuki o zaman kış günüydü, her tarafta kar vardı. Sarı, Hünkâr'a 'kış günü elmayı nerden bulup vereyim' dedi. Hemen Hazret-i Hünkâr 'bismillah' diyerek ağacın üstüne çıkmaya başladı. Allah'ın izni Hünkâr'ın da velâyetiyle her attığı adımda ağaç yeşermeye başladı, yapraklandı, çiçek açtı ve elmalar salkım salkım oldu. Hünkâr ağacın üstünden Sarı'ya 'Sarı yukarı bak ne

güzel elmalar yetişmiş, hangisini indireyim' dedi. Sarı, kafasını kaldırıp yukarı doğru bakınca, edep yerinde birisi beyaz birisi kırmızı iki gül bulunmaktaydı, hemen başını yere indirdi ve yaptıklarından dolayı üzüldü. Hünkâr'ın attığı her adımda, kış günü ağacın yeşermesi, tomurcuklanması, meyve vermesi, hatta silkelediği meyveleri kendisinin toplamasından dolayı çok etkilendi, onun velâyet eri olduğuna artık şüphesi kalmadı. Ayaklarına düşüp 'Erenler şâhi eksiklik ve günah ettim' dedi." (Duran & Gümüšoğlu, 2010, ss. 311-313).

Benzer menkıbelerden birisi de içerik olarak şöyledir: "Dediği Sultan ağaca çıktığında aşağıdan bakan babalığı onun hayalarından birini ak diğerini ise kırmızı bir gül olarak görür ve onun velâyetini anlar" (Taşkın, 2013, s. 254).

Bu menkıbelerde anlatılmak istenen kendini Hak yoluna adanmış olan bir velinin cinsel tarafının zaman içinde yok olduğu, şehvetten eser kalmayacağıdır.

1.13. Kayseri Evliyası'nın Hacı Bektaş Veli ile Karşılaşması

"Kayseri'de evliya olarak bilinen bir zât Hacı Bektaş Veli ile karşılaşır ve sohbet etmek amacıyla evine davet eder. Eve gidip sohbe başladıkları sırada elini koynuna sokar taze bir salkım yaş üzüm çıkarttı, Hünkâr'ın önüne koydu. Hünkâr, 'Sizin velâyet ehli olduğunuza şüphemiz yoktur. Sizden keramet göstermenizi isteyen de yok. Böyle yapmaya ne gerek vardı"

diyerek karışışındaki kendini ispat etmeye çalıştığını fark eder ve ayağa kalkar. Bir süre daha sohbetten sonra Hünkâr gitmek için ayağa kalkınca, mübarek eteklerinden taze Hindistan cevizi düşer. Bu gören ev sahibi peki bu sizin gösterdiğiniz keramet nedir deyince: Hünkâr "Allah'a giden yolumun hakkı için, bu manevî işaretten, kerametten haberim yok, kendi isteğimle olmuş bir şey değildir. Ancak sizin yaptığınıza karşılık, Horasan Erenleri gayretlenip yapmışlar. Onların uygun görmesi ile meydana gelen bir manevî işarettir" diye cevap verir (Duran & Gümüšoğlu, 2010, s. 241).

Bu menkıbede anlatılmak istenen şey ise kerametın gösteriş ve kendini ispat için yapılmasının sonunun hüsrana olacağı, Allah'a sığınarak hiçbir bedel beklemeden yapılan hizmetlerin mükâfatını yine Allah'ın vereceği ve gösterişten uzak durmak gerektiğidir.

Bazı insanlar iman etmek için mucizeler beklerler. Sadece kerametle iman baki olmayabilir. Bu nedenle Bektaşî arifleri, ilmî kerametın peşinde koşar, kevnî kerameti hayatının merkezine koymaz. Doç. Dr. Bedri Noyan Dedebaba ise "Erbabının, darda kalmadıkça, lüzumsuz yere keramet israfı, erkeğin hayız görmesine benzer." demektedir (Noyan, 1959, s. 129).

Hacı Bektaş Veli "Bir mürit, bir şey yer ve uyur veya başka şey yapar da şeyh kendisine "Sen şunu yedin, böyle uyudun" derse onun kerametinin ne yararı olur? Çünkü mürit bunları zaten bilmektedir, şeyhin bu söyledikleri onun bilmediği bir şey değildir. Ancak müridin bilmediği gaibe ait sırlarla onu bilgilendirirse çok büyük faydası olur. O halde şeyhten böyle büyük bir keramet gören bir kimse daha değersiz olan bir keramete ilgi göstermez." (Aytaş & Yılmaz, 2004, s. 55).

Yunus Emre bu konudaki görüşünü şu dörtlülle ifade etmektedir:

*Kerametim var diyen
Halka salûsluk satan
Nefsin Müslüman etsin
Var ise kerameti (Eyüpoğlu, 1976, s. 145).*

Rıza Tevfik ise şöyle söylemektedir:

*Boz yılanı tuttu çivi yuttu erler
Pirimiz cansız duvarı yürüttü derler
Keramet olsa da böyle hüneler
İnsanlığa yarar bir iş değildir (Bölükbaşı, 1949, s. 289; Taşğın & Taşğın, 2023, s. 132).*

"Her kim ki, izhar-ı keramet eder o; müddeidir. Ve her kim ki, istemeyerek kendisinden keramet zuhur ederse o; velîdir." sözleri Hacı Bektaş Veli'nin ve Bektaşî ariflerinin kerametlere bakış açısını açıkça göstermektedir.

Hünkâr'ın başka bir menkıbesi de aşağıdadır:

Kendisini davet edip sohbet eden padişah ayrılma vakti gelince kendisine:

"Dile benden ne dilerse, der. Hacı Bektaş Velî hırkasına konmuş olan sineği göstererek;
-Şu sineği benden uzaklaştı. Padişah cevap verir,
-Ben sineğe hükmetmeğe kadir değilim. Hacı Bektaş:
-Sen bir sineğe hükmedemezken bize ne verebilirsin" (İ.Ö, 1959, s. 41).

1.14. Hacı Bektaş Veli'ye Seyyid Mahmud-ı Hayrani'nin Aslana Binerek Gelmesi

Seyyid Mahmud-ı Hayrani aslana binip, yılanı kamçı yaparak üç yüz dervişi ile Hacı Bektaş Veli'ye doğru yola çıkar. Hünkâr onun geleceğini anlar. Hünkâr'ın bir kayaya bindiğini ve kuş gibi uçarak geldiğini görünce, Hünkâr'ın gücüne çok şaşırır. Erın huzurunda küstahlık etmişiz diyerek hemen aslandan iner (Duran & Gümüşoğlu, 2010, s. 463).

Aslana binip yılanı kamçı olarak tutması, kevnî keramet olarak görülebilir. Duvara binerek karşılaşması asıl kerametın ilmi keramet olduğuna delildir. Ayrıca aslan velâyeti sembolize eder.

1.15. Hacı Bektaş Veli'nin Sarı İsmail'e Vasiyeti

Hacı Bektaş Veli, Sarı İsmail'e yakında Hakk'a yürüyeceğini ve cenazesine boz atlı yüzü peçeli birisinin geleceğini, cenazesinin ona teslim edilmesini, cenaze hizmetlerini onun yapacağını ve kendisine kim olduğunun sorulmamasını ister. Dediği şekilde cenaze teslim edilir. Fakat Sarı İsmail merakını yenemez ve kim olduğunu sorar. Gelen kişi peçesini açtığında onun Hacı Bektaş Veli olduğunu görür ve sorduğuna pişman olur (Duran & Gümüşoğlu, 2010, ss. 853-855).

Bu menkıbede anlatılmak istenen velayetin bedenle sınırlı olmadığı, bedenın ölmesiyle velinin de ölmeyeceği aksine, gösterdiği ülküde, inançta yaşadığı, anlamına gelmektedir.

Bu hâl Hristiyanlıkta ve Kur'an-ı Kerim ayetlerinde Hz. İsa'nın çarmıha gerilip öldürüldükten sonra yeniden dirilmesi şeklinde karşımıza çıkar. Buna göre Yahudiler, Hz. İsa'ya benzeyen birini ele geçirip öldürerek Hz. İsa'yı öldürdüklerini zannetmişlerdir. Ancak Tanrı, Hz. İsa'yı öldürmeyip kendi katına almıştır. Bu durum Kur'an'da Nisa Suresi 157. ayette şu şekilde ifade edilmektedir:

"Biz, Allah'ın resulü Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük" demeleri yüzünden. Oysaki onu öldürmediler, onu asmadılar da; sadece o onlara benzer gösterildi. Onun hakkında tartışmaya girenler, onunla ilgili olarak tam bir kuşku içindedirler. Onların, ona ilişkin bir bilgileri yoktur; sadece sanıya uymaktalar. Onu kesinlikle öldürmediler. Tam aksine, Allah onu kendisine yükseltti. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."

Sonuç

İnsan düşünen, şuurlu bir varlıktır. Daha şuurlu hareket edebilmek ise bilgilenmek, bilgiyi yaşama indirgemekle mümkündür. Öğrenmek, hayal dünyamızı genişletmek ile olmaktadır. Bilgiyi aktarmanın yollarından birisi de sembollerle anlatımdır. İnsanların yeryüzündeki en eski çağlarında iletişim, duvarlara yapılan resimlerle de gerçekleşmekteydi. Yazı da aslında bu sembolle anlatım yöntemlerinden biridir denilebilir. Bu makalede amaçlanan, menâkıbnâmelerdeki sembolik anlatımlara günümüz bakış açısı ile bir pencere açmaktır.

Dönemin anlatım dili, toplumun değer yargıları göz önünde bulundurulduğunda bilgiyi ve inancı aktarmanın en geçerli yolu doğaüstü anlatım dili ile mümkündür. Nasrettin Hoca, Bekri Mustafa, Bektaşî babası diye başlayan fıkraları dinlerken hiçbirimiz acaba böyle bir şey olmuş mudur? diye düşünmeyiz. Hikâyeyi dinlerken sabırsızlıkla sonucunun nereye bağlanacağına ve nasıl bir ders çıkartacağımıza bakarız. Bizi ilgilendiren oradaki mesajdır.

Dolayısıyla kurdun, kuzunun, tilkinin, kuşun konuşmayacağı bilinen bir gerçektir. Asıl anlatılmak istenen ise toplum içinde kurt gibi etrafa zarar veren doyumsuz insanların, kuzu gibi masum insanların, tilki gibi kurnaz insanların davranış biçimleri olup amaç bu davranış biçimlerini hayvanların üzerinden hikâyeleştirmek ve etkileyici bir anlatım sağlamaktır.

Velâyetnâme'de Hacı Bektaş Veli'nin kuru yerden su çıkartması, aynı anda başka yerde görünmesi, duvarı yürütmesi, vahşi hayvanlara hükmetmesi, aralarında yüzyıllar olan kişilerle görüşmesi, susam yaprağının üzerinde namaz kılınması, kırk gün tualete çıkmadan yemek yenmesi, güvercin ve şahin donuna girilmesi, dua ile tekne de hamurun artması, gönül erlerinde şehvete düşkünlüğün olmadığı, kerametın gösteriş ve kendini ispat için yapılmasının sonunun hüsrân olacağı, asıl kerametın ilmi keramet olduğu, Hünkâr'ın ikna edilmesi zor kişileri bile ikna

edebildiği ve ölmeden önce ölmenin asıl olduğu gibi düşünceleri, keramet içerikli hikâyelerle anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma menkıbelerin günümüz insanı gözünden nasıl anlaşılması gerektiğine bir kapı aralamaktadır.

Dahası, Hünkâr'ın 700 yıl önce verdiği ve hala geçerliliğini muhafaza eden bu mesajların güncellenip feyz alınması, insanın yaşamına uygulaması hem milletimiz hem de tüm insanlık âlemi için son derece önemlidir. Ne mutlu bizlere ki böylesine değerlere sahip olan yüce biri Anadolu topraklarından çıkmıştır.

Kaynaklar / References

- Aytaş, G. & Yılmaz, H. (2004). *Makalât-ı Gaybiyye*. Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Araştırma Merkezi Yayınları.
- Bölükbaşı, R. T. (1949). *Serab-ı Ömrüm*. Kenan Dinçman Matbaası.
- Demirtaş, H. (2020). *Hacı Bektaş Veli Dergâhı Ziyaretçi Defteri (1921-1925)*. Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Duran, H. (2010). "Velâyetnâme'ye Göre Hacı Bektaş Veli". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 55, 129-138.
- Duran, H. & Gümüşoğlu, D. (2010). *Hünkâr Hacı Bektaş Velayetnamesi*. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Merkezi Yayınları.
- Duran, H. (2022). "Modern Çağın Sorunları Karşısında Bir Çözüm Önerisi Olarak Hacı Bektaş Veli Düşüncesi". *Prof. Dr. Metin Ekici Armağanı*. Editörler: Selami Fedakar-Muvaffak Duranlı. Ege Üniversitesi Yayınları, 741-751.
- Eyüboğlu, S. (1976). *Yunus Emre*. Cem Yayınevi.
- Eyüboğlu, S. (1998). *Hayyam Bütün Dörtlükler*. Cem Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (1958). *Menâkıb-ı Hacı Bektaş Veli*, Vilâyet-nâme. İnkılâb Kitapevi.
- Gülerer, S. (2014). *Hacı Bektaş Veli Halifelerinden Hacım Sultan ve Menâkıbnâmesi*. Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama Yayınevi.
- Gümüşoğlu, H. D. (2019). *Tâcü'l-Ârifîn Es-Seyyid Ebû'l Vefâ Menâkıb-nâmesi Yaşamı ve Tasavvufî Görüşleri*. Can Yayınları.
- Gümüşoğlu, H. D. & Cılga, H. (2017). *Yayınlanmamış Bektaşî Fıkraları ve Bektaşî Fıkralarında İrfan*. Post Yayınları.
- Güzel, A. (1999). *Abdal Musa Velâyetnâmesi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Güzel, A. (2021). *Kaygusuz Abdal Külliyyatı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İ.Ö. (1959). *Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin Vasiyetnâmesi: Kitabü'l-Fevâid*. Ayyıldız Yayınları.
- Kurum, U. (2021). Bektaşî Velâyetnâmelerinin Motif Yapısı. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Noyan, B. (1959). *Aşk Risalesi*. Yeni Aydın Matbaası.
- Noyan, B. (1998). *Bütün yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, Cilt 1, Ardıc Yayınları, 1998.
- Şahin, H. (2018). "Alevi Bektaşî Tarihinin Yazılı Kaynakları Velayetnameler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 16, Sayı 31-32, 87-102.
- Taşğın, A. (2013). *Dediği Sultan ve Menâkıbı*. Çizgi Yayınevi.
- Taşğın, H., & Taşğın, A. (2023). "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemi ve Bektaşî Tekkelerinin Toparlanma Sürecinde Klasik Metnin İhyası: Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949) ve Nefesleri". *Edeb Erkan* Sayı 3, ss. 115-137. <https://doi.org/10.59402/EE003202304>
- Tosun, N. (2020). *Doğu Hikâyelerinde Sembolik Anlatım*. <http://www.neciptosun.com/YaziAyrinti.asp?SAYFA=7&ID=77> Erişim: 06.01.2022 saat 17.25.